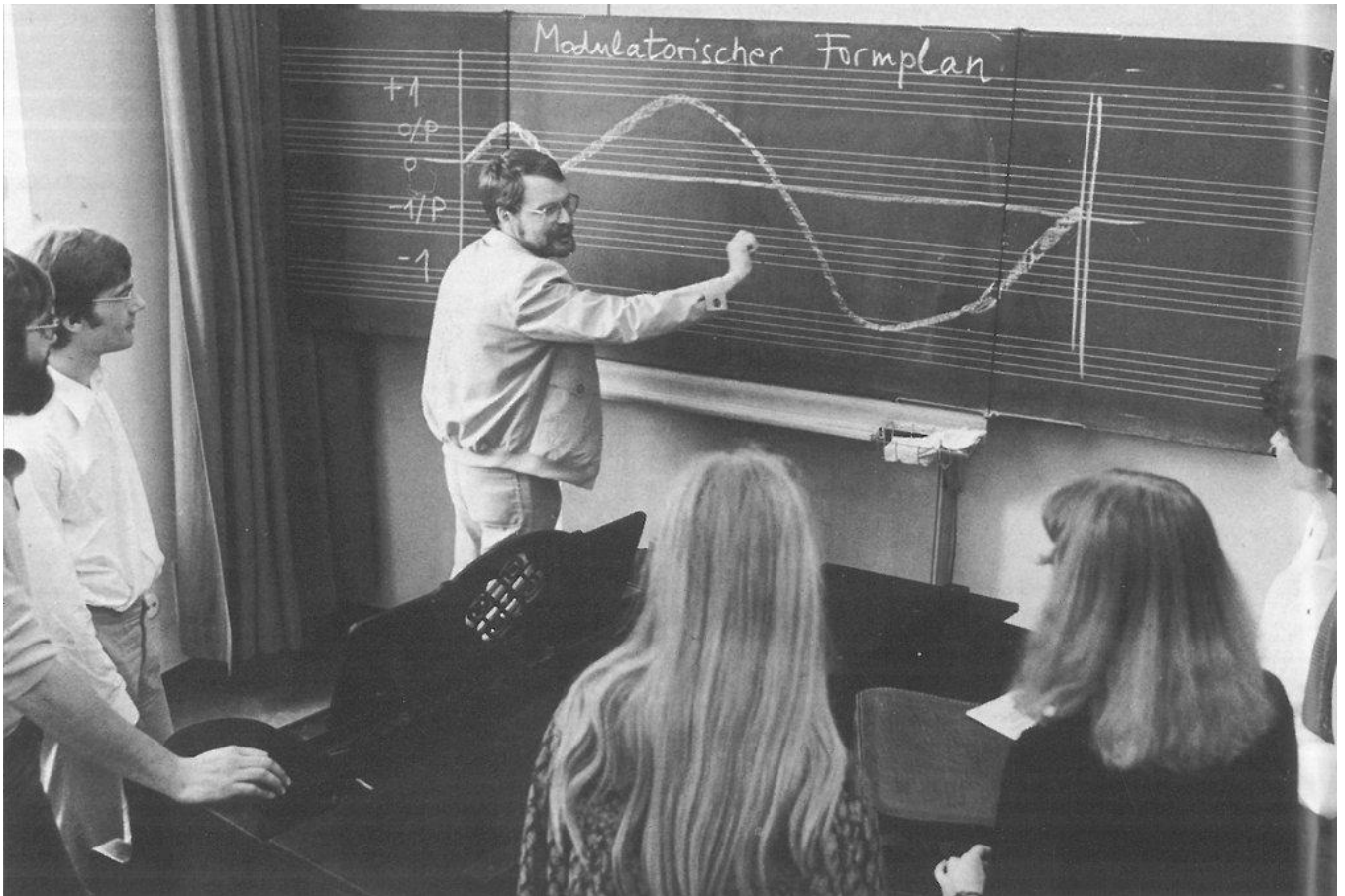

Szabó Balázs

Gárdonyi Zsolt köszöntése

Gárdonyi Zsolt zenéjének németországi recepcióját, valamint az orgonaművész-zeneszerző négy évtizedes tanári működését – rövid ideig a detmoldi, majd harmincöt éven át a würzburgi Zeneművészeti Főiskolán – csak néhány magyar vendéghallgatójának volt lehetősége közelebbről megismerni. A professzor az 1990-es évek elejétől rendszeressé váló magyarországi kurzusai ugyanakkor számos lehetőséget adtak a fiatal magyar muzsikusoknak a vele való inspiráló személyes találkozásra, a foglalkozások során a hazai zeneelmélet-oktatás által kevésbé érintett problémák tárgyalására és módszeres feldolgozására.

A most következő dokumentumok – tekintélyes muzsikusokká lett egykori tanítványainak, valamint kollégáinak Szabó Balázs zenetörténész felkérésére készült írásai – a Gárdonyi Zsolttal való kontaktusból származó inspiratív élményeket, tanóráinak különleges hangulatát idézik fel és az ott hallottak mély és hosszantartó hatását igazolják vissza. E személyes hangot is megütő visszaemlékezésekkel magyar tanítványai nevében is szeretettel köszöntjük 75. születésnapja alkalmából!

Gárdonyi Zsolt tanít (Würzburg – 1979)

* * *

Részlet a *Nemzedékről nemzedékre – Tanulmányok és visszaemlékezések Gárdonyi Zoltán születésének 110. és halálának 30. évfordulója, valamint Gárdonyi Zsolt 70. születésnapja tiszteletére* címmel a Kálvin Kiadónál 2016-ban megjelent tanulmánykötetben olvasható, Szabó Balázs zenetörténész által készített interjúból:

„1975-ben feleségeddel végleges otthonra leptél a patinás és gyönyörű Majna-vidéki városban, Würzburgban, ahol több mint három évtizeden át voltál a Zeneművészeti Főiskola professzora és az elmélet-tanszék vezetője. Hogyan tekintesz vissza itteni tanári pályafutásodra: milyen új szempontokat vezetél be az oktatásba?

Miután már detmoldi tanulmányaim alatt is értetlenül álltam a német zeneelméleti oktatás elavultsága és perspektívátlansága előtt, így a würzburgi tevékenységem első szakaszában a tantárgyi strukturák beosztását, súlypontjait és a vizsgarendeket újíttam meg néhány segítőkész kollégával karöltve. A Bach-ellenpontot például – amelyet a német főiskolákon már akkor is alig tanítottak – külön bevezettem Würzburgban, mint egyéves, heti kétórás kötelező tárgyat. Ennek tantervét ugyanúgy Édesapám két csodálatos, még Budapesten írt Bach-könyve nyomán alakítottam ki (*J. S. Bach ellenpont-művészetének alapjai* – 1967 és *J. S. Bach kánon- és fűgaszerkesztő művészete* – 1972), mint az én 1980-ban Németországban megjelent Bach-ellenpontkönyvem anyagát. Ezeknek a könyveknek a nemzetközi jelentősége teljes tárgyilagossággal nézve is éppen abban áll, hogy sem a német, sem a magyar szakirodalomban nem volt és sajnos máig sincsen más olyan publikáció, amely a bachi strukturák leírásában egyesítené a tudományos megközelítést a tanításra való alkalmassággal. A zenei elemzés német terminológiájának optimalálásához Édesapám az 1948 és 1990 között Budapesten négy kiadásban megjelent formatan-könyve (*A zenei formák világa* illetve *Elemző formatan*) nyújtott segítséget. Aztán a nyolcvanas évektől kezdve, Édesapám korszakos jelentőségű Liszt-kutatásaiból kiindulva tanításomban a 20. századi tonalitás értelmezésének új módszereit fejlesztettem ki és mutattam be publikációk, illetve szakmai konferenciák keretében, különös tekintettel a romantika, az impresszionizmus és Olivier Messiaen harmóniavilágára. Würzburgi munkámnak mind a harmincöt évében arra helyeztem a legfőbb hangsúlyt, hogy a zene elmélete és gyakorlata között létrejőjön egy olyan híd, amelyen áthaladva a repertoár birtokbavétele és a hangszeres improvizáció egyaránt könnyebbé válik.

Számos kurzusod aktív résztvevőjeként tanúsíthatom, hogy minden részletre odafigyelve, mindig világosan megrajzolt koncepció mentén – s lelkesítő hatékonysággal vezetted óráidat. Fáradhatatlanságodat látva mindig az volt a benyomásom: örömmel tanítasz...

Valóban mindig örömmel tanítottam. Würzburgi növendékeim egyébként legnagyobbbrészt zeneelmélet-, zeneszerzés-, egyházzene-, orgona- és karmester-főtárgyasok voltak. Egy részük időközben már docens illetve professzor lett különböző német főiskolákon – itt most „pars pro toto” csak néhány nevet említek meg diplomájuk időrendjében: Thomas Hitzlberger (München), Claus Kühnl (Frankfurt), Franz J. Stoiber (Regensburg), Thomas Albus (Bayreuth), Lilo Kunkel (Würzburg) és Markus Bellheim (München).”

* * *

Most pedig következzenek Gárdonyi Zsolt német muzsikuskollégáinak visszaemlékezései! A szövegeket a szerzők születési évszáma szerint rendeztük el, rövid bemutatásukat követően.

Dr. Dr. h.c. Christfried Brödel (*1947): karnagy, Drezdában az Evangélikus Egyházzenei Főiskola professzoraként és rektoraként működött nyugalomba vonulásáig.

Szívesen gondolok vissza ismeretségünk kezdetére. Ön annak idején a würzburgi zeneművészeti főiskola egyházzenei tanszakát képviselte az egyházzene tartományi igazgatóinak és képzési vezetőinek országos konferenciáján, amelynek én akkor az alelnöke voltam. Kezdetől fogva kialakult közöttünk az a belső összhang, amelyért mindig hálás voltam. Néhány találkozásunk különösen emlékezetes marad: Ön meghívott engem feleségemmel együtt otthonába, és mi ezt nagy örömmel fogadtuk el. Felejthetetlen marad számomra a csodálatos vidék, amelyre az íróasztalától nyílik a kilátás. El tudom képzelni, hogy ez a tág tér jó feltételeket biztosít az Ön zeneszerzői és zenetudományi munkájához.

2006-ban bemutathattam a *Dresdner Concertino* című darabját. Ez annak a hangversenynek a második száma volt, amely Dreзда 800 éves városi jubileuma és az általam vezetett Meissener Kantorei (1961) 55 éves évfordulója alkalmából került megrendezésre. Ez az énekkar és a Drezdai Egyházzenei Főiskola kórusa ezt megelőzően közösen adta elő Bach *Wir danken dir, Gott* (BWV 29) kantatáját. Az Ön műve erre az alkalomra készült és az Amerikában közismert *Lift High the Cross, the Love of Christ Proclaim* dallamát dolgozza fel három trombitára, három harsonára és orgonára. A darabot, amelyet a hallgatóság nagy lelkesedéssel fogadott, akkor így írta le:

A lassú bevezetés egy fanfárhoz vezet, amely zenei kettőspontként jelzi a mű korálvonatközös részének kezdetét. A cantus firmust az orgona mutatja be, az ezt követő „versengést” (= concerto) a fúvósok vezetik, amelyek aztán egy himnikus fináléban egyesülnek az orgona hangjaival.

Időközben a *Lift High the Cross* dallamának egy külön orgonaművet is szentelt, ezt a fia mutatta be 2019-ben. Milyen szép, hogy a *Dresdner Concertino* gondolata így folytatódott! 2006 után gyakran leveleztünk zenei témákban, és az Ön véleménye mindig fontos és hasznos volt számomra. Amikor egy drezdai koncertje alkalmával ismét találkoztunk, számos közös ismerőst és barátot fedeztünk fel. Remélem, hogy még sok évig kapcsolatban lehetünk – és nagyon örülnék további találkozásainknak!

* * *

Gunther Martin Götsche (*1953): orgonaművész, Schlüchternben (Hessen) az Egyházzenei Továbbképző Intézet volt igazgatója.

Gárdonyi Zsolt azokhoz a kollégákhoz tartozik, akik a baráti kapcsolatunkon túlmenően a személyes fejlődésemet is befolyásolták.

Úgy emlékszem, hogy 1979-ben ismerkedtünk meg, amikor diákként részt vettem egy országos orgonaversenyen (repertoár és improvizáció) a kelet-hesseni Schlüchternben. Gárdonyi Zsolt akkor már jól ismert orgonista és zeneszerző, illetve a zsűri tagja volt. Jellegzetes aláírására a versenydíjam oklevelén ugyanolyan jól emlékszem, mint fantáziadús játékára a zsűritagok hangversenyén. 1990-ben, amikor már magam is néhány éve komponáltam, a Breitkopf & Härtel kiadó egy nagyszabású projektje hozott ismét össze bennünket: Gárdonyi Zsolt és közös barátunk, Klaus Uwe Ludwig (Wiesbaden), valamint Rolf Schweizer mint közreadók együtt készítettek elő egy igényes korálfeldolgozás-gyűjteményt, amelynek számára felkérést kaptam 11 előjáték megírására.

Gárdonyi Zsolt kórus- és orgonaművei már kántori éveim alatt is (Aalen/Württemberg,

Wolfenbüttel és Braunschweig) érdekeltek és gyakran foglalkoztattak. Közelebbi kapcsolatba akkor kerültünk egymással, amikor 1992-ben a Schlüchterni Egyházzenei Továbbképző Intézet vezetője lettem és így földrajzilag is Würzburg közelébe kerültem.

Gárdonyi *Kamarakoncert oboára, orgonára és vonósokra* című darabja ott egy fiatal dirigensek számára általam vezetett kurzuson is elhangzott. Az ezt követő évek során együtt vezettünk egy kurzust Schlüchternben („Handwerk Komposition” címmel), majd Gárdonyi Zsolt referens volt a schlüchterni szervezésű „Keleti-tengeri orgona-akadémia” keretében Meckleburgban, majd több koncertet is adott Schlüchternben és még idős orgonabarátok csoportját is fogadta Würzburgban. További érintkezési pontok voltak például a Bärenreiter Verlag kiadásban megjelent „Jazz inspirations”, amelynek közreadójaként is foglalkoztam Gárdonyi Zsolt darabjaival.

Időközben egyre több beszélgetés, látogatás és levélváltás gazdagította együttműködésünket, amelyek során az aktuális projekteken túlmenően is kirajzolódott a zenei alapelveket illető látásmódunk rokonsága. Bár az én kompozícióim stílusát (egykori Pepping-tanítványként) talán még inkább jellemzi a lineáris ellenpont, mégis sok közös vonásunk van: egy tágabb dúr-moll-tonalitást képviselünk; különös affinitásunk van a francia impresszionizmus és a jazz irányában; szeretjük a komplexebb harmóniai és ellenpont-összefüggéseket; irtózunk minden banalitástól, de az énekkarok és az orgonisták számára írt darabjainkat jellemzi a gyakorlati felhasználhatóság igénye és a keresztyén-protestáns hagyományban való otthonosság. A „megvalósítható” fontosabb számunkra, mint az „experimentális”, ugyanakkor idegenkedünk az ún. „avantgarde” bizonyos túlkapasaitól. Mint kettőnk közül az idősebb (és máig a „beérkezettebb”) zeneszerző, Gárdonyi a kompozícióival és a beszélgetéseinkkel bátorított arra, hogy ezen az úton maradjak. Ezen túlmenően elbűvölt az, ahogyan ő a zeneelméleti tartalmakat és folyamatokat szellemileg áttekintette, illetve mindezt nem csak az összhangzattanában, hanem számos tanulmányában is ábrázolta. Ennyire intenzív és termékeny kapcsolatot az elmélet és a gyakorlat között alig láttam más kollégáknál.

Schlüchterni éveim alatt ismertem meg Gárdonyi Zsolt fiát, Dánielt is, aki viszonylag későn találta meg az utat az orgonához. Első szárnypróbálgatásai idején Schlüchternben valamelyest hozzá tudtam járulni ahhoz, hogy ő később az egyházzenei hivatását választotta és az évek során nagyszerű orgonistává vált.

A Jeruzsálemben töltött öt évem alatt természetesen Gárdonyi *Mozart Changes*-e is ahhoz a kotta-alapkészlethez tartozott, amely akkor velem utazott és ott nagy sikerrel mutattam be ezt a zseniális darabot. Kapcsolatunk azokban az években sem gyengült, bár csak e-mail által volt lehetséges. Abban az időben írtam legnagyobb kompozíciómat, az egész estét betöltő, *Jerusalem* című passió-oratóriumot szólistákra, énekkarra és nagyzenekarra. Miután 2017 nagypéntekjén sikeresen lezajlott az ősbemutató, megkértem Gárdonyi Zsoltot, hogy írja meg a véleményét – ezt ő azonnal meg is tette és én ezt örömmel nyilvánosságra is hoztam a honlapomon. Ebben ő kifejezte örömét, hogy sikerült „repertoárképes” új zenét írnom, valamint leírta azt, ami számára minden művészetben a legfontosabb és rá is jellemző: a mesterségbeli tudás és az inspiráció szerencsés kapcsolata. Gárdonyi azt is hangsúlyozta, hogy ezt ő mindenkor csak ajándéknak tekinti.

Miután egyszer beszámoltam neki a művem egyik recenziójáról, amely véleményem szerint eltévesztette a témát, ő ezekkel a szavakkal vigasztalt meg: „Ne zavartassa magát további recenziók miatt . . . A zenetörténetet soha nem a zenetudósok és a zenekritikusok írták és írják, hanem a művészek.”

Biztos vagyok benne, hogy Gárdonyi Zsolt zenetörténetet írt és hálás vagyok, hogy ezt az inspiráló és meggazdagító kapcsolatot mindig meg szabad újítanom.

* * *

Joachim Diedrichs (*1955): Lingenben a Szent Bonifác-templom orgonaművésze és karigazgatója volt. 1974 és 1976 között tanult Gárdonyi Zsoltnál Detmoldban.

Első találkozásom Gárdonyi Zsolttal Detmoldban volt, amikor (az ottani főiskolán) a harmadik szemeszterben iskolazene-tanszakos diákként a zongora, mint első hangszer mellett felvehettem az orgonát második hangszerként és egyházzeneire is beiratkoztam.

Nagyon élveztem Gárdonyi Zsolt tanításának friss jellegét, valamint zenei látásmódját és impulzusait. Egy kompozíció minőségének megítéléséről beszélve egy Bach-mű elemzése kapcsán fülemben maradt ez a mondat: „*Figyelje meg, miként van ez felépítve és hogyan fejlődik tovább! Ez nem azért jó, mert régi, hanem azért, mert egyszerűen nagyszerű.*” Tanulmányaimnak ebben a szakaszában ismertem meg a zenét a gregoriántól Messiaenig. Gárdonyi Zsolt egyik koncertjén, amelyet Bad Salzuflenben adott a St. Kilian-templomban, elhangzott édesapjának, Gárdonyi Zoltánnak az 1958-ban komponált *Partita sopra Veni Creator Spiritus* című műve is. Ezt a lelkesítő darabot azonnal gyakorolni kezdtem, és ehhez kaptam néhány javaslatot is tőle az orgonaóráinkon.

Liszt Ferenc már kilencéves korom óta elbűvölt, kezdetben a zongoraművei és a *Les Préludes* által (1964-ben még csak ezek a lemezek voltak meg nálunk otthon). Tanulmányaim során aztán megismertem zenéjének teljes spektrumát és a diplomamunkámat 1978/79-ben Dr. Kappner-nél a következő témáról írtam: „*Franz Liszts Via crucis und die Cäcilianische Bewegung*” (Liszt *Via Crucisa* és a cecilianista mozgalom). Mi sem volt kézenfekvőbb, mint Gárdonyi Zsoltot megkérni arra, hogy hozza létre a kapcsolatot a közeli Bad Salzuflenben élő édesapjához, aki a 20. század egyik legmértékadóbb Liszt-kutatója volt. Gárdonyi Zoltán személyisége nagyon mély benyomást tett rám, ő munkámhoz értékes elemzésekkel és impulzusokkal ajándékozott meg több intenzív találkozás során, így a dolgozatom „kitűnő” lett.

Időközben területi egyházzenei lettem Lingenben. Nagy megtiszteltetés volt számomra, amikor Gárdonyi Zsolt néhány évvel később megmutatta nekem édesapja kéziratát az 1983-ban készült *Sonata tertia*-ból, amelyet a német orgonisták között elsőként még a kéziratból adtam elő – a darab csak 1986-ban jelent meg nyomtatásban. Ezt és sok más Gárdonyi-orgonaművet mindig nagy örömmel játszottam a hangversenyeimen és adtam tovább a növendékeimnek. Különleges élmény volt számomra az a két alkalom, amelyen Gárdonyi Zsolt és a gyülekezeti énekkarom együtt léptek fel Lingenben, egy-egy tisztán Gárdonyi-művekből álló orgona-kórus-programmal. 2016 őszén egy további Gárdonyi-orgonakoncert volt itt, amelyen Gárdonyi Zsolt fia, Dániel játszott. Nyugdíjazásom után (2018) is tovább szeretném ápolni a kapcsolatot a Gárdonyi-családdal.

* * *

Dr. Helmut Fleinghaus (1958–2020): orgonaművész, Herfordban az Evangélikus Egyházzenei Főiskola professzora és rektora volt.

1985 óta tevékenykedem Herfordban: kezdetben mint orgona- és zenetörténet-tanár, majd 1991 óta mint ugyanezeknek a tárgyaknak a professzora. 1994-ben prorektor, 2007-ben rektor lettem, így a sok egyéb feladat mellett már csak orgonát tanítok.

1985 óta gyakran találkoztam Gárdonyi Zsolttal. Őt az elődöm elődje, Prof. Uwe Karsten Groß többször is meghívta kurzusokra és koncertekre. Ezek a meghívások elődöm, Prof. Dr. Rolf Schönstedt idejében, majd az én rektorságom alatt is folytatódtak.

Együttműködésünk a 2016-os herfordi orgonaverseny alatt vált különösen intenzívvé, amely abban évben október 5-én és 6-án zajlott le. Gárdonyi Zsolt ezt a versenyt a

születésnapja és egyben az édesapjának a 110. születési évfordulója alkalmából minden ehhez szükséges eszközzel a legnagyobbvonalúban támogatta.

Szoros kooperációnk révén lehetővé vált számomra, hogy őt szakmailag és emberileg közelebről megismerjem. Személyisége mindmáig maradandó benyomást tett rám. Szakmai területen imponál nekem az a könnyedség, amellyel a zeneelmélet és a zeneszerzés kérdéseire közelít. Különösen tetszik nekem, hogy nagyon érdekli a jazz, többször is megtapasztaltam, hogy ő jó jazz-muzsikus. A jazz harmóniáit és ritmikáját egyesíti az új egyházzenevel, érzésem szerint meggyőzően sikerült neki a jazz átvitele az orgonára is.

Arról a kérdésről, hogy a dodekafónia, az aleatorika és az elektronikus zene bevonása a 20. és 21. századi zeneszerzésbe szükséges-e, többször is beszélgettünk. Számomra nagyon szimpatikus, hogy ő a komponálásában semmilyen „kell”-t nem akceptál, és hogy ő a zeneszerzői eszközeit a mindenkori szövegek interpretációjának és a szépségnek a szolgálatába állítja. Véleményem szerint ez meggyőzően sikerül neki anélkül, hogy ehhez el kellene hagynia a tonalitás szféráját. Ugyanakkor pontosan tudja, hogy hogyan függnék össze a különböző stílusok: mindezt nagyon inspirálónak érzem. Zenetörténeti és zeneirodalmi ismereteit és orgonista-képességeit is újra és újra megcsodáltam. Legutóbb egy saját orgonaműveiről tartott kurzusa keretében hallottam őt, ahogyan hosszú időn át fejből játszotta egyik darabot a másik után. Ezt kottával a kezemben követtem nyomon és az emlékezőképességének a pontossága bámulatos volt. Kurzusainak résztvevőivel szemben mindig nagyon türelmes és megértő pedagógusnak bizonyult, jól megvalósítható ötleteket adva technikai és előadói tekintetben egyaránt.

Tág látóköre és a zenén túlmutató gazdag ismeretei által mindig kész arra, hogy a sajátjától eltérő koncepciókkal is foglalkozzon, legyenek ezek akár zenei, akár egészen más természetűek. Mindig inspiráló Gárdonyi Zsolttal beszélgetnem, nagyon élvezem a vele töltött órákat: ezek mindig gazdagítóak és emberileg is szívmelengetőek.

* * *

Dr. Thomas Hitzlberger (*1959): zongoraművész és elmélettanár, Münchenben a Zeneművészeti Főiskola professzora. 1977 és 1981 között volt Gárdonyi Zsolt növendéke Würzburgban. 2007-ben a budapesti Liszt Ferenc Társaság nemzetközi Liszt-hanglemez Nagydíjával tüntették ki.

...a legmagasabb szintű művészi és pedagógiai kompetencia szerencsés, de ebben a formában csak nagyon ritkán megtapasztalható egybeesése...

Visszatekintve be kell vallanom, hogy túl fiatalon és tudatlanul kerültem egy olyan tanárhoz, mint Gárdonyi Zsolt. Hivatásba lépésem első tíz éve után az volt az érzésem, hogy tulajdonképpen csak most lenne értelme felvenni a tanulmányaimat Gárdonyinál, csak most tudnám azokat az információkat, amelyeket az órák alatt kaptam tőle, igazán értékelni és az összefüggéseikben látni. Számos gondolatának az újszerűségét is csak jóval később értettem meg – egyszerűen akkor még nem volt összehasonlítási lehetőségem.

Főiskolai diáktársaimra és rám különösen nagy benyomást tett Gárdonyi Zsoltnak az a képessége, hogy még a legkomplexebb összefüggéseket is (beleértve az árnyalati finomságokat, kettőzéseket etc.) hallás után közvetlenül vissza tudta adni a zongorán. Egy korábbi diáktársam arról számolt be, hogy egyszer megkérdezte Gárdonyi Zsoltot, hogy a zeneszerző Gárdonyinak néha nem áll-e útjában az, hogy ő egyben kitűnő zeneelméleti szakember is. Gárdonyi Zsolt azt válaszolta, hogy ez éppen fordítva van.

Sajnos csak ritkán lehettem jelen Gárdonyi Zsolt darabjainak a bemutatóin vagy egyéb előadásain. Annál impozánsabb volt számomra az a benyomás, amelyet a grandiózus

Toccata „Ein feste Burg” gyakorolt rám ősbemutatóján a müncheni dómban.

Gárdonyi Zsolt a würzburgi zeneművészeti főiskolán tanított, ezáltal így én, mint würzburgi, szinte véletlenül lettem az ő zeneelmélet-növendéke. Csak jóval később ébredtem rá, hogy kinél folytathattam tanulmányaimat.

A lényegre való teljes koncentráció mellett Gárdonyi tanításában a humor is helyet kapott.

* * *

Franz J. Stoiber (*1959): orgonaművész és elmélettanár, Regensburgban dómorgonista és az ottani Katolikus Egyházzenei Főiskola professzora. Az 1980-as évek közepén volt Gárdonyi Zsolt növendéke Würzburgban.

Egy önéletrajzféleség – 2019. június 8: éppen vonaton ülök, visszaúton Regensburg felé. Tegnap este egy improvizációs koncertet játszottam a paderborni dómban és ma délután lesz a következő szolgálatom a regensburgi dómban: egy vesperás pünkösdi ünnepén, amely különösen szép feladat egy olyan orgonistának, aki szereti a liturgikus improvizációt. Már tizenegy éves korom óta szeretek improvizálni, ekkor kezdtem el a hangszertanulást: zongora, gitár, cselló, harsona és főleg orgona, amely aztán egész életemen át végigkísért. Az orgonálást kezdetben autodidaktaként tanultam, beleértve a pedáljátékot, az énekek harmonizálását, az elő- és utójátékokat. Ezeket rögtönözve szoros kapcsolatba kerültem a hangszerek királynőjével. Így két éven keresztül heti három misét játszottam a passauai dóm püspöki fiúinternátusában. Azonban a nagy orgonadarabokat is meg akartam tanulni: nagy tisztelettel megkerestem a passauai dóm orgonistáját, Walter R. Schustert, aki elsősorban Bach orgonaműveibe vezetett be és kijavította a korálharmonizálásaimat.

Pozitív értelemben sokkhatás ért, amikor ekkortájt Franz Lehrndorfer improvizációit hallottam. Egyszer Passau mellett, a schaldingi templom orgonáján, miután egy Vivaldi-koncert saját átíratát és Bach nagy *e-moll prelúdium és fűgáját* eljátszotta, a *Lobet den Herren* dallamára improvizált egy bevezetést, különféle variációkat és a végén természetesen egy fűgát. El voltam ragadtatva: én is így akartam improvizálni.

Egy rövid közjáték után a regensburgi egyetemen, ahol egy filológus-diákkórust alapítottam és megismertem a jövőbelimet, bátorkodtam felvételizni a würzburgi zeneművészeti főiskolára, ahol csupa kis Mozartot és Beethovent sejtettem (ez aztán nem igazolódott be teljesen). Nagy izgalommal léptem be abba a terembe, ahol a zeneelméleti tárgyak szóbeli vizsgája volt soron. A komoly pillantású urak között volt Gárdonyi Zsolt is, aki azután a legmeghatározóbb tanárom lett.

Már az egyházzenei tanulmányaim első szemeszterében világossá vált számomra, hogy én Gárdonyinál majd zeneelmélet-főtárgyból is diplomázni szeretnék. Nem azért, mintha én elmélettanár akartam volna lenni, hanem az ő pragmatikus, világos, dogmáktól mentes zenei látásmódja miatt. Kora ifjúságom játékos próbálkozásai most hétről-hétre egy-egy „Aha”-élmény formájában megkapták az igazi helyüket és nevüket: szekvencia, inga, harmóniaritmus, figuráció, kvintoszlop, distanciális és akusztikus tonalitás, csak hogy néhány példát említsek a gazdag fogalmi repertoárból. Milyen nagyszerű és csodálatos! Most minden egyszerűen és zseniálisan világos lett!

Azóta is a Gárdonyi-perspektívák határozzák meg a zenei gondolkozásomat és tevékenységemet, a tanításomat és a publikációimat.

Kedves Zsolt, nagyon köszönök mindent és „ad multos annos”!

* * *

David Schollmeyer (*1971): Bremerhavenben a Grosse Kirche orgonaművésze és karigazgatója.

Az első személyes találkozásom Gárdonyi Zsolttal 1996 januárjában volt Halléban, az ottani Evangélikus Egyházzenei Főiskolán folytatott tanulmányaim alatt. Ő ott akkor egy többnapos mesterkurzust tartott, benne egy „Akusztikus tonalitás és distanciaeelv” című előadással, valamint édesapja és saját orgonakompozícióinak a bemutatásával, illetve egy orgonakoncertet is adott a Marktkirche-ben, amelyen én regisztrálhattam neki. Ezt megelőzően az éppen befejezett diplomamunkám kapcsán (*Korárelőjátékok a 20. században*) már nagyszámú Gárdonyi-korálfeldolgozást ismertem meg, illetve játszottam, és azonnal el voltam ragadtatva ezeknek a harmóniai gazdagságától. A regisztrálási próbánkon megmutattam neki néhány szerény kompozíciós kísérletemet, amelyekre ő a kevés időnk ellenére alaposan és jóindulatúan reflektált. Legkésőbb ekkor váltam végleg „Gárdonyi-pártivá”. Ezután a találkozásunk után laza kapcsolatban maradtunk, a két Gárdonyi kórus- és orgonaművei egyre inkább a repertoárom állandó részévé váltak. Emellett elolvastam a Hubert Nordhoffal együtt írt *Harmonik* (magyarul: *Összhang és tonalitás*) című könyvét is, ez számomra a zenei összefüggéseknek olyan tömegét világította meg, amelyek a tanulmányaim során nem kerültek sorra... 1999 áprilisában részt vettem az ő négynapos „Handwerk Komposition” című kurzusán Schlüchternben, itt számos, igen jelentős impulzust kaptam a további improvizációim számára.

2011. április 2-án egy barcelonai és egy budapesti hangversenye között eljött az én akkori kántori tevékenységem színhelyére (St. Paulus-templom, Buchholz in der Nordheide), hogy a 65. születésnapja alkalmából orgonistaként közreműködjék egy közös kórus- és orgonahangversenyen a két Gárdonyi műveivel, amely minden jelenlévő számára megindító volt. Azóta a baráti és zenei együttműködésünk egyre inkább megerősödött: 2011. augusztus 28-án rám, illetve hamburgi trombitás kollégámra, Michael Ohnimusra bízta *Blues* című kompozíciójának ősbemutatóját, valamint később CD-premierjét is. 2013 februárjában az ő művészeti felügyelete alatt jött létre egy kamarazenei (szoprán-fuvola-zongora-orgona) CD-felvétel számos Gárdonyi-premierrel, majd 2017. augusztus 20-án az én vezényletem alatt zajlott le *Danny Boy* című kórusművének ősbemutatója a Bréma melletti Hagen templomában. 2018 szilveszterén a bremerhaveni Nagytemplomban az akkor frissen megjelent nyomtatott kiadásból elsőként játszottam az *Introduktion und Choral* című orgonára, három trombitára és timpanira írott kompozícióját. Koncertező tevékenységem egyik csúcspontja volt budapesti hangversenyem a Deák téri evangélikus templomban 2020. július 26-án: ott Gárdonyi Zsolt öt évtizedes zeneszerzői munkásságának keresztmetszeteként tíz korálfeldolgozását adtam elő, a sorozat záró számaként a *Toccata „Veni Creator Spiritus”* magyarországi bemutatója hangzott el.

Gárdonyi Zsolt műveit az a sajátosságuk emeli ki a kortárs zenéből, hogy vitalitásuk, kifejezőerejük, zenei anyaguk és mesterien kidolgozott hangzásviláguk által az előadókat és hallgatókat egyaránt lelkesíteni tudják. Ezenkívül Gárdonyinak sikerült kialakítania egy összetéveszthetetlen személyes stílust: az ő kompozícióit azonnal fel lehet ismerni! Olivier Messiaen, az impresszionizmus és a jazz iránt érzett vonzódása mellett ő egyben – ahogyan ezt privát találkozásaink keretében megélhettem – kitűnő jazz-zongorista is, különös előszeretettel Art Tatum, Erroll Garner, Oscar Peterson és Bill Evans művészetére. Több évtizedes harmóniai kutatásai nyomán írásmódjának abszolút perfekt felrakásai csak Maurice Duruflé és Bill Evans zenéjével hasonlíthatók össze. Nagyon hálás vagyok, hogy az utolsó években személyesen és távtanításban egyaránt bepillantást nyerhettem ebbe a bámulatatos harmóniai kozmoszba. Az előadóművészeknek, a hallgatóságnak és magamnak is még számos további Gárdonyi-művet kívánok! Örömmel és büszkén említem még meg, hogy az *Encore* című orgonaművét (2016) nekem ajánlotta.

David Schollmeyer és Gárdonyi Zsolt (Hamburg – 2011)

* * *

Markus Bellheim (* 1973): zongoraművész, Münchenben a Zeneművészeti Főiskola professzora. Az 1990-es évek közepén volt Gárdonyi Zsolt növendéke Würzburgban.

Az első órától kezdve el voltam ragadtatva... A zeneelmélet tantárgy, amely sokak számára ijesztő rémnek számít, teljesen új minőséget és értelmet nyert... Gárdonyi olyan könnyedséggel mozgott Bach életművében, ami valamennyiünket elképesztett. Tetszés szerint megnevezhettük neki Bach bármelyik művét – kívülről eljátszotta, majd elemezte olyan eleganciával, mely új utat nyitott meg számomra Bachhoz... De tudása a zene valamennyi területén általában is elképesztő volt... Az a képessége, amellyel távoli területeket kapcsolatba tudott hozni egymással, különleges tanárrá tette. Amellett, hogy fejlesztette elméleti és analitikus tudásunkat, megtanított rá, hogy egy muzsikusz számára a legfontosabb a feltétel nélküli alkotó szándék. Ezáltal soha nem egyszerűen zeneelméletre tanított, hanem teljesebb muzsikussá tett... Elveihez való elkötelezettség, előítéletek nélküli érintkezés hallgatóival és kollégáival és barátságos szerénység jellemzik őt...

* * *

Gárdonyi Zsolt a budahegyvidéki református gyülekezet orgonájánál (2014)

* * *

Dr. Lily Kunkel (* 1975): elmélettanár és orgonista, Würzburgban a Zeneművészeti Főiskola docense. Az 1990-es évek közepén volt Gárdonyi Zsolt növendéke Würzburgban.

Gárdonyi Zsolt a tanulmányaim során messze a legmeghatározóbb professzorom, majd tanári tevékenységem során a legjelentősebb kollégám volt. Mindmáig naponta profitálok az ő egyedi zeneelmélet-tanítási koncepciójából, amely a stílusok ismeretén alapulva teljes módszerességgel egybekapcsolja az elemzési eredményeket ezeknek a hangszeres megvalósításával. Ez a gyakorlati megközelítés nem csak a zeneirodalom megértését és interpretációját teszi lehetővé, hanem egyben hidat alkot a különféle rokon tantárgyakhoz is (pl. szolfézs, iskolagyakorlati zongorajáték – jómagam ezeket tanítom legnagyobbreszt) és természetesen a liturgikus orgonajáték felé. Utóbbi területen Gárdonyi Zsolt magával ragadó, didaktikusan átgondolt tanítása megadta a mesterségbeli vérteteket saját jazz-stílusú orgonista- és zeneszerző-tevékenységemhez. Németországban adott koncertjeim és új publikációm kapcsán mindig nagy hálával gondolok vissza erre. Tanításának következetessége ugyanakkor soha nem volt akadálya az órán fellazító, vidám

pillanatoknak: így például az emeleti tantermünk ablakából közvetlen közlelről látható fára tekintve gyakran felhívta a figyelmünket egy éppen ott ugrádozó mókusra.

Gárdonyi Zsolt orgonistaként, zongoristaként és zeneszerzőként folytatott művészi tevékenységét ugyanúgy csodáltam a legkülönbélebb hivatásbéli találkozásaink során, mint a szuverenitását, villámgyors gondolkozását és a finom megfogalmazásait. Pedagógusként hihetetlenül gondos volt, mindig megbízható ítéletalkotással, egyben nagyvonalúan segítőkész, ha esetleg hétvégi különórákra volt szükség, távoli templomok kétes minőségű orgonáin is. Itt szeretném megemlíteni különösen differenciált értékeléseit, amelyek a megszokott csiszolt fogalmazás mellett is félreérthetetlen jelzéseket közvetítettek számomra: „Ön a legjobb úton van” = éppen csak gyenge hármas . . . „Erre majd még rá fog érezni” = elégséges, kettes . . . „Ez még optimálható” = éppen csak gyenge kettes . . . „A szándék jó volt” = elégtelen, egyes...

Mély emberség, megbízhatóság, az emberi kapcsolatok gondos ápolása és magával ragadó humor teszik teljessé Gárdonyi Zsolt személyiségének képét.

* * *

Matthias Beckert (* 1976): karnagy, Karlsruheban a Zeneművészeti Főiskola professzora. Az 1990-es évek második felében volt Gárdonyi Zsolt növendéke Würzburgban.

Gárdonyi Zsoltot 1997-ben ismertem meg, amikor a würzburgi zeneakadémián folytatott zenepedagógiai tanulmányaim idején Gárdonyi professzornál részt vettem egy fakultatív kurzusán, amely a jazz harmóniavilágával foglalkozott. Ott többek között Oscar Peterson, Ella Fitzgerald, Art Tatum és a King's Singers felvételeit hallgatva elemeztük és reprodukáltuk a különböző akkordsorokat. Gárdonyi professzor olyannyira kifinomult hallással rendelkezik, hogy Oscar Peterson legvirtuózabb improvizációit is értelmezni és rekonstruálni tudta. Ezeknek az inspirációknak és az ő személyiségének a hatása alapján elhatároztam, hogy a diplomamunkámat nála írom „Untersuchungen zur Sequenzierung im Tastenwerk J. S. Bachs” (A szekvenciálás vizsgálata Johann Sebastian Bach billentyűs műveiben) címmel. Rendszeresen találkoztunk ennek a munkának megbeszélése során.

Az ezt követő egyházzenei tanulmányaim keretében azután részt vettem hivatalos összhangzattan-kurzusain is, amelyeknek anyaga a Palestrina és Messiaen közötti stílusok teljes spektrumát magába foglalta. Tanításában az elmélet és a gyakorlat összekapcsolása elemi erejű volt. Mindig a zongora mellett és nem az íróasztal mellett tanított és valamennyi diákot bevont a gyakorlati feladatokba. Mesterműveket elemeztünk, amelyekre azután stílusgyakorlatok és improvizációk formájában reflektáltunk.

Az a fajta analitikus mesterségbeli tudás, amelyet ezekben az években megkaptam, máig meghatározó maradt számomra.

Gárdonyi professzor személyiségére a szakmai kompetencia mellett a szívéllyesség és a segítőkészség jellemző. Tanítványainak művészi tevékenységét mindig nagy érdeklődéssel követte és gyakran részt vett a hangversenyeiken is. Itt egy esemény személy szerint különösen emlékezetes maradt számomra: amikor Bach *h-moll miséjét* vezényeltem, utána odajött hozzám és átölelt! Azon az estén ez mindennél többet jelentett nekem. Minden szemeszter végén találkozott a növendékeivel, hogy a zenén túlmutató témákról is beszéljünk egy fagyalt vagy kávé mellett. Egyszer a családommal együtt is meghívott a házába, ahol egy szép nyári délutánt töltöttünk kávé és sütemény mellett.

Gárdonyi professzor számomra mindig atyai barát és tanácsadó maradt. A würzburgi Monteverdi-kórossal és a Cantabile Regensburg kamarakórossal adott hangversenyeimet ma is látogatja. Amikor Maurice Ravel *Daphnis et Chloé-ját* vezényeltem, két egymást követő napon, mindkét előadáson jelen volt. Külön megköszönte, hogy ezt az igen ritkán

játszott darabot, amelyet ő élő előadásban utoljára Magyarországon ötven évvel korábban hallott, most ismét hangversenyen élvezhette.

2009-ben würzburgi bemutatóként a Monteverdi-kórossal előadtam Gárdonyi *Die Verkündigung* című vegyes karra és nagyzenekarra írt oratóriumát, amelyet CD-re is felvettünk. 2011-ben Gárdonyi professzor nekem ajánlotta az *Ein Tag vor dem Herrn* című ötszólamú motettáját. 2019-ban a húszéves dirigensi jubileumom alkalmából ajándékozott meg a *Stille Nacht* gazdag harmóniájú feldolgozásával. A *Der Mond ist aufgegangen* feldolgozása már annyira az énekkarom szívéhez nőtt, hogy ezt a koncertjeink ráadásaként is gyakran elénekeljük.

Amikor 2016-ban CD-felvételt készítettünk elő Gárdonyi professzor és édesapja, Gárdonyi Zoltán a-cappella kórusműveiből, számos próbánkra eljött, hogy gyakorolja velünk a magyar kiejtést. Türelme és kitartása ebben a munkafázisunkban nem csak az énekkarra, hanem rám is hatalmas benyomást tett. A Bajor Rádióval együttműködve létrejött CD-felvétel darabjait a Cantabile Regensburg számos koncerten előadta.¹ Gárdonyi professzor és felesége ezeknek a legtöbbször jelen volt a nagy földrajzi távolságok ellenére.

Az együtteseimmel és a személyemmel ápoltnak mély kapcsolata abban a közös utazásunkban is kifejezésre jutott, amely a Cantabile Regensburg Kamarakórust Budapestre vezette. Ennek az útnak a csúcspontja egy háromgenerációs hangverseny volt a mi közreműködésünkkel a budapesti Művészetek Palotájában: ott Gárdonyi professzor és fia, Dániel az ötmanuálos orgonán Gárdonyi Zoltán és Gárdonyi Zsolt műveit adták elő. Ezen túlmenően Gárdonyi Zsolt segítségével megismerhettük szülővárosát és édesapja tevékenységének egykori színhelyét, a Zeneakadémiát, amelynek falai között Gárdonyi Zsolt főiskolai tanulmányainak az első éveit töltötte.

Mindmáig legalább félévenként találkozunk egy kávé mellett – és ki tudja, talán egyszer még részem lehet egy újabb ösbemutatóban.

* * *

Dr. Markus Uhl (* 1978): Heidelbergben a Jesuitenkirche orgonaművésze és karigazgatója, Freiburgban a Zeneművészeti Főiskola docense.

Gárdonyi professzor urat 2013-ban ismertem meg egy továbbképzésen, amelyet a freiburgi főegyházmegye területi egyházzeneészeinek tartott zeneelméleti témában. Egy másik szolgálati kötelezettség folytán csak a kurzus második feléhez tudtam csatlakozni, de így is azonnal kitűnően megértettük egymást és a hátralevő időben igen intenzív beszélgetéseink voltak. Az ő zeneelméleti és összhangzattani felfogása számomra egy valódi „Aha”-élmény volt, amelyet legszívesebben már a tanulmányaim során megtapasztaltam volna. Az, ahogyan ő a harmónia szerves fejlődését a 16. századtól a 20–21. századig, valamint például a szoprán-klauzula kérdését a közismert *Allein Gott in der Höh sei Ehr* korálban megvilágította, vagy éppen a Riemann-féle funkciós elmélet korlátait ábrázolta, különösképpen meggyőző és meghatározó maradt számomra.

Megismerkedésünket követően még egy alapos magánórám is volt nála. A „Flugzeugpapier”² mellett, amely sűrített formában foglalja össze az ő harmónia-

¹ A 2021-ben megjelent lemez kiváló kritikái fogadtatásban részesült. Két részlet a német szaklapokban megjelent recenziókból: „Balzsam a kóruszenére szomjas léleknek” – *Neue Musikzeitung*, 2021/4; „Az egész műsor szikrázó életörömet közvetít, és nem csak az előadóknak okoz hallható örömet, de a hallgatóknak is.” – *Musik und Kirche*, 2021/5.

² Az ún. „Flugzeugpapier” egy kétoldalas, húsz pontból álló gyakorlati feladatsor, amelyet a würzburgi diákok azért neveztek el így, mert Gárdonyi Zsolt a zeneelméleti-módszertani gondolatmenetet jelző fogalmak közé

felfogását, különösen emlékezetesek maradnak számomra az inspiráló beszélgetéseink a tanításról és az egyházzénéről. Énekkaromnak, a heidelbergi Jesuitenkirche Cappella Palatina kórusának 2016-os magyarországi útja Gárdonyi professzor által vált különleges eseménnyé. Hetvenedik születési évfordulója alkalmából édesapja és az ő műveit is előadtuk. Egy szerencsés véletlen folytán magyarországi tartózkodásunk alatt Gárdonyi professzor úr is éppen Budapesten volt és valamennyi koncertünket meghallgatta. Egyik fellépésünk előtt a hallgatóság számára egy beszélgetést is folytattunk a megtanult művekről.

Néha postát kapok Gárdonyi professzor úrtól egy-egy tanulmányával, illetve a kórus- és orgonazenéjével – nagy örömet jelent nekem ez az igazán kollegiális kapcsolat.

A 75 éves Gárdonyi Zsolt (Würzburg – 2021)

Dr. Szabó Balázs zenetörténész, zenekritikus, a győri Széchenyi Egyetem Művészeti Kar oktatója, egyetemi docens.

---

apró repülőgép-szimbólumokat illesztett be, hogy ezzel is ábrázolja – a zeneszerzőtől származó frappáns kitételrel – „a röghözkötöttségektől való elszakadást”. (Szabó Balázs megjegyzése)